

skih radionica. Unatoč tome, ranosrednjovjekovna skulptorska produkcija u Istri nadovezuje se na ranokršćansku tradiciju koja se očituje u dekorativnom izrazu arhitektonske plastike i crkvenoga namještaja, a istarski centri u skulpturi slijede uzore iz Gradeža, Akvileje, Čedadada i Venecije. Od kraja VIII. st. stupove franačke vlasti predstavljaju nova utvrđena naselja i samostani, a uporišna točka franačke vlasti postaje Novigrad. Autorica upozorava na rijetkost mozaika i fresaka u to doba pa tako skulptura postaje osnovni izvor za poznavanje dekoracije crkava u VIII. i IX. stoljeću.

Svezak završava raspravom (279–288) u kojoj su autori odgovarali na postavljena pitanja i dali detaljnija objašnjenja o pojedinim problemima te ukazali na potrebu za daljnjim istraživanjima.

U zborniku su sabrani dosezi hrvatske, talijanske i slovenske historiografije, povijesti umjetnosti i arheologije o Istri od IV. do VIII. st., čime je na jednom mjestu omogućen kvalitetan pristup ovim aspektima istarske prošlosti u prvim stoljećima kršćanstva.

Marina Zgrablić

***Dvegrajski zbornik*, ur. Marko Jelenić, Kanfanar: Udruga za očuvanje i promociju kulturne i prirodne baštine Dvegrajci, 1, 2011., 136 str.**

Udruga za očuvanje i promociju kulturne i prirodne baštine Dvegrajci izdala je 2011. prvi broj *Dvegrajskoga zbornika*. Kako piše u predgovoru, nakon dugogodišnjih aktivnosti udruge, ukazala se potreba za izdavanjem odgovarajućega časopisa koji bi objavljivao radove nastale kao rezultat djelovanja njezinih članova i prijatelja. Naglasak će časopisa biti na lokalnoj povijesti, a namijenjen je širokom krugu čitateljstva. Prvi broj sadrži sedam radova i dva prikaza knjiga.

Darko Komšo napisao je rad “Nove spoznaje o glagoljici na području Kanfanarštine” (7–25), u kojem predstavlja novozabilježene glagoljske natpise s područja Općine Kanfanar, a koji su otkriveni tijekom revizijskih istraživanja već poznatih lokaliteta s glagoljskim natpisima. U uvodu govori o razdoblju kada su nastali prvi zapisi o grafitima na freskama u crkvama (kraj 19. i početak 20. st.) te tko ih je napravio (hrvatski, njemački i talijanski znanstvenici), nakon čega ukratko kazuje o povijesti istraživanja

glagoljskih natpisa, gdje je obuhvatio područje bivše Jugoslavije te zaključio kako je najviše glagoljskih natpisa pronađeno na istarskom poluotoku. Autor poziva na potrebu revizije svih glagoljskih natpisa i daljnje traženje natpisa i grafita. Nadalje opisuje mjesto gdje se određena crkva nalazi, iznosi osnovne podatke o vremenu i načinu izgradnje, nakon čega donosi transkripciju i transliteraciju glagoljskoga natpisa te njegov opis (tip slova, ligature, čitljivost). Naposljetku dodaje nekoliko zanimljivosti vezanih uz pojedine natpise. Komšo upozorava da postoji još jedan (objavljeni) natpis istarskoga podrijetla koji je vjerojatno s područja kanfanarskoga kòmunu. Donosi i popis imena svih osoba koje su spomenute u natpisima koji su se mogli pročitati te njihovu dataciju. Na kraju zaključuje da su se nakon revizijskih istraživanja saznanja o glagoljici značajno promijenila te smatra kako bi u budućnosti trebao postojati centar u kojem bi se obavljalo sustavno istraživanje glagoljice na području Istre, Hrvatske, pa i svijeta.

U radu "Nove spoznaje o crkvi svete Marije »od Sniga« u Maružinima" (27-44) Željko Bistović najprije govori o dosadašnjim istraživanjima crkve i o arhivskim podacima te opisuje njezin zemljopisni položaj. Napominje da je to najstarija od pet crkava u Istri koje su posvećene Gospi Snježnoj. U nastavku govori o kultu Gospe Snježne, odnosno o njezinoj legendi čije se vrijeme nastanka ne zna, dok najstariji pisani dokument koji o njoj govori potječe iz 13. stoljeća. Opisuje vanjštinu i unutrašnjost crkve te navodi znanstvenike koji su je proučavali i njihove radove. Opisuje kako je došlo do pokretanja novoga istraživanja i u kakvom su stanju freske zatečene te probleme na koje su konzervatori nailazili tijekom njihove rekonstrukcije. Sudeći prema nalazima autor zaključuje kako se radi o sceni Deisisa u sredini koje se nalazio Krist na prijestolju. Govoreći o arhitektonskoj koncepciji crkve i prostornoj analizi iznosi podatke o kvaliteti žbuke i načinu gradnje zidova i poda. Posebno se pozabavio analizom pronađene nekarakteristične skulpture te na kraju zaključuje kako je crkvi, iako otprije poznatoj znanstvenoj javnosti, tek nakon ovih istraživanja potvrđen izniman značaj.

Rad Marka Jelenića "Gladne godine Kanfanara. Smrtnost i glad prve polovice XIX. st." (45-58) bavi se demografskim kretanjima jednoga relativno malenoga istarskog područja tijekom prve polovice 19. st. s naglaskom na smrtnost, osobito od gladi. Autor objašnjava uzroke i posljedice demografske krize koja je zahvatila Kanfanarštinu i dokazuje da kriza takvoga karaktera nije izoliran slučaj u Europi. Do podataka je došao istraživanjem

matičnih knjiga, koje je usporedio s podacima s drugih područja zbog uočavanja razmjera demografske krize na Kanfanarštini. U radu donosi i tablice koje sadrže broj umrlih i krštenih te sklopljenih brakova, iz kojih se mogu uočiti krizne godine te one "uspješne". Uz to, autor je detaljno evidentirao uzročnike smrti u tablici s pregledom tih uzročnika s brojem smrtnih slučajeva, iz čega se mogu uvidjeti najčešći i najrjeđi uzročnici. Na kraju je iznio najzanimljivije slučajeve i potresne priče, kojih je svakako bilo puno tijekom promatranoga razdoblja.

Radu Antona Medena "Crkve u dvigradskoj općini kroz povijest" (63-88) prethodi "Predgovor" Željka Bistrovića (59-61), koji ukazuje na doprinos ovoga rada hagiotopeografiji Istre. Anton Meden naglašava značaj Inventara dvigradskih crkava iz 1391., koji je dao sastaviti porečki biskup Ivan Lombardo. Inventar otkriva koliko je Dvigrad imao crkava te godine. Zbrajanjem tih crkava s onima koje su postojale prije, ali su u međuvremenu porušene, i onih koje su izgrađene poslije toga vremena dobiva se velik zbroj, stoga je autor zaključio da je došlo vrijeme za izradu cjelovita popisa dvigradskih crkava te da se mjesta gdje su se nalazile danas nepostojeće crkve pronađu na terenu i obilježe. Meden je naveo imena svih crkava koje se spominju u Inventaru, a zatim detaljno govori o crkvama koje još postoje iz toga doba i u kojima se obavlja služba, o crkvama kojih više nema, a titular i lokacija njihovih ostataka je poznata, te o crkvama od kojih više nema tragova u prostoru niti im se zna točna lokacija. Iznosi kakvoga su građevinskog tipa, gdje se nalaze ili gdje su se vjerojatno nalazile i kada su izgrađene te naposljetku donosi njihov vanjski opis. Na jednak način donosi opis crkvi koje Inventar ne spominje, ali se zna da su postojale u to vrijeme. Nakon toga piše o crkvama izgrađenima nakon 1391. te opisuje one koje postoje i u kojima se još vrši služba, crkve koje nisu više u službi, crkve koje su porušene i na kraju evidentira ostatke crkava kojima se ne zna titular. U zaključku autor iznosi motive svojega rada, među kojima se ističe želja da se pronađu točna mjesta gdje su nekad stajale crkve kojima danas više nema traga.

I rad "Novopronađena prapovijesna gradinska naselja i obitavališta na području Općine Kanfanar" (89-106) potpisuje Anton Meden. Tekst je nastao kao rezultat autorova višegodišnjega traganja po Kanfanarštini u potrazi za neotkrivenim mjestima na kojima je čovjek obitavao u brončanom i željeznom dobu. U uvodnom dijelu teksta upoznaje čitatelja s osnovnim karakteristikama razdoblja, usredotočivši se na metalno doba. Iznosi svoja

zapažanja o gradinama koje je pronašao, a tiču se njihove veličine, načina izgradnje i mjesta na kojem se nalaze, a zatim detaljnije opisuje stanje i razmještaj zidova te ulomke keramike. Ukupno je pronašao tragove trinaest “novih” gradinskih naselja.

Posljednji rad, “Nova arheološka istraživanja pećina na području Kanfanarštine“ (107-127), napisao je Darko Komšo. U njemu opisuje zemljopisne značajke Limske drage, a zatim govori o povijesti istraživanja toga područja od 19. st. do danas. Predstavlja preliminarne rezultate istraživanja pećinskih nalazišta na području Općine Kanfanar, a to su Dvojna pećina, Skandalistišta, pripećak kod Skandalistišta, pripećak Šeraja i Romualdova pećina. U zaključku iznosi mišljenje o vrijednosti nalaza u pećinama i mogućim daljnjim arheološkim istraživanjima.

Na kraju slijedi cjelina “Prikazi – Ocjene – Izvješća” (!) (129-135), koja donosi dva prikaza djela koja se tiču povijesti Kanfanarštine. Zbornik obiluje mnoštvom slika, skica i fotografija koje upotpunjuju tekstove značajne za historiografiju toga područja, ali koji predstavljaju doprinos i na široj razini. Svaki je rad popraćen i sažetkom na talijanskom jeziku.

Nikša Minić

Filii, filiae...: položaj i uloga djece na jadranskom prostoru,

4. Istarski povijesni biennale, sv. 4, zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Poreču od 21. do 23. svibnja 2009., gl. ur. Marija Mogorović Crljenko, Poreč: Zavičajni muzej Poreštine / Državni arhiv u Pazinu / Sveučilište Jurja Dobrile – Odjel za humanističke znanosti, 2011., 288 str.

Položaj djece u srednjem i ranom novom vijeku još je uvijek slabo istražena tema, kako na jadranskom prostoru, tako i šire. Zbornik je posvećen djeci, odnosno njihovoj ulozi i položaju u društvenim ustrojstvima mediteranskoga kulturnog kruga, vezanim prije svega na istarski, dalmatinski, slovenski i talijanski prostor. Na ukupno 288 stranica svoje radove potpisuje 15 autora. Radovi u zborniku su znanstvenoga i stručnoga karaktera, obogaćeni slikovnim i tabelarnim priložima, a pisani su na hrvatskom, slovenskom i talijanskom jeziku, uz prijevod sažetaka na engleskom jeziku.